

LA MARE DE DÉU DE SANT CUGAT DEL VALLÈS I LES RELÍQUIES TROBADES EN EL SEU CAP

El propassat dia 18 de gener es va produir al Centre d'Art Santa Mònica, situat a l'antic convent de Santa Mònica del final de la Rambla, on va tenir lloc l'exposició *Catalunya restaura*, muntada pel Centre de Restauració de Sant Cugat del Vallès, la descoberta d'un petit saquet de relíquies amagat darrera el cap d'una imatge romànica de la Mare de Déu que es trobava exposada en dit lloc i en curs de restauració en l'esmentat centre.

Aquesta imatge figura en el catàleg de l'esmentada exposició amb aquesta breu descripció: "Mare de Déu de Sant Cugat. Segle XII. Talla de fusta policromada 92 x 41 x 28,5 cm. Museu Municipal d'Art. Castell-cartoixa de Vallparadís. Terrassa (Vallès Occidental). Núm. reg. 2573. Rest. C.C.R.", i el següent comentari: "La policromia original, d'una finor extraordinària, que era visible al dors de la imatge, cobria també la part anterior, però fou tapada matusserament diverses vegades, igual que la carnació del rostre. També fou mutilada parcialment als avantbraços".

La imatge es va exposar restaurada només parcialment, i fou en el moment de sotmetre-la als raigs X per determinar possibles falles o incorporació de cossos estranys, quan es va detectar en la part posterior del cap i clatell de la icona la cavitat o amagatall que contenia el saquet de les relíquies i els pergaminets que les documenten.

La cavitat, que fa 13 cm d'alçada per 10 de profunditat i que té una amplada de 5,5 cm a la part superior i 4,5 a l'inferior, contenia un saquet de 16,5 x 13,5 cm amb tres pergaminets cosits, un de més gran i complet, de 9,5 x 14,3 cm i dos altres que semblen l'esquema o esborrany de l'anterior, un de 5,6 x 6,8 cm i el més petit, una simple tireta cosida transversalment, de 2,1 x 6 cm.

El text del primer d'aquests pergamins, disposat en vuit ratlles desiguals, diu així:

*"Anno Domini. M.CC.XVIII. In vigilia Assumptionis Beate Marie,
Raimundus de Bagnariis, abbas Sancti Cucuphatis, recondidit has
reliquias in capite huius ymaginis, quam ipse fecit fieri in honore Dei et
Beate Marie, videlicet de Presepio et Sepulcro Domini et reliquias Sanctorum Apostolorum Simonis
et Jude, Sancti Cucuphatis et Sancti Neopolitani martiris et beati Ylarii et Sanctorum Juste
et Simproniane et de cruore Sancti Johannis bapliste et Sanctas Massas
et in sacco
isto multe sunt reliquie quarum nomina ne(s)cimus.*

En els dos pergaminets cosits a l'altra banda del saquet es llegeix:

*"Anno Domini M.CC.XVIII. vigilia Assumptionis
Beate Marie. Recondidit has reliquias Rai-
mundus de Bagnariis, abbas eiusdem domus
in hac ymagine quam ipse fecit fieri
ad honorem Dei et Beate Marie.*

En el pergaminet cosit de través es llegeix:

*"In sacco isto multe reliquie sunt
quorum nomina nescimus".*

El contingut dels tres pergamins queda per tant inclòs en el pergami major, que traduït vol dir:

"L'any del Senyor 1218, a la vigília de l'Assumpció de la Mare de Déu, Ramon de Banyeres, abat de Sant Cugat, va dipositar aquestes relíquies en el cap d'aquesta imatge que ell va manar fer a honor de Déu i de Santa Maria. Les relíquies són del Pessebre i del Sepulcre del Senyor, relíquies dels Sants Apòstols Simó i Judes, de Sant Cugat i de Sant Neopolità màrtirs, de Sant Hilari, de les Santes Justa i Semproniana, de la Sang de Sant Joan Baptista, de les Santes Masses, i també en aquest sac hi ha moltes relíquies el nom de les quals ignorem".

Com a justificació d'això, dintre d'un segon saquet de tela col·locat dintre del primer i lligat amb un fil que es mantenia ben sencer fins al punt de cedir suaument a la baga, hi havia dotze paquetets coberts amb tela i lligats amb fil, excepte el de la sang de Sant Joan Baptista, que era un minúscul saquet cosit amb estopa a l'interior, que devia estar impregnada amb la suposada sang del Baptista.

Tres d'aquests paquetets tenien un petit pergami a l'exterior lligat amb fil i una identificació del seu contingut: un amb els noms de les Santes Justa i Semproniana, Sant Hilari, Sant Neopolità màrtir; el segon amb la sang de Sant Joan Baptista, i el tercer amb les relíquies del Pessebre i el Sepulcre del Senyor. Oberts els paquets de les relíquies el 19 de gener, es va poder observar que a l'interior de quatre d'ells hi havia uns trossets de paper que identificaven les relíquies de Sant Cugat, dels Sants Simó i Judes, del Sepulcre del Senyor i del màrtir Sant Neopolità.

El valor de la troballa, a la qual vaig poder assistir, essent el primer que va transcriure els documents i comprovar el contingut dels saquets, és obvi. En primer lloc, es data exactament una imatge de la Mare de Déu que fins ara, per raons estilístiques, es suposava del segle XII, cosa que permetrà també estudis tècnics de pigments i colors originals de l'època.

Fins ara només es coneixia a casa nostra l'existència de les relíquies o pa consagrat al cap del Crist anomenat el Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses i cavitats amb relíquies en dues altres imatges de Crist existents al Museu d'Art de Catalunya; s'ignorava en canvi que també es dipositessin relíquies en imatges de la Mare de Déu, cosa que pot constituir una pista per veure si el fet es repeteix en altres imatges marianes del país.

Es coneixen icones amb cavitats o reconditoris en els seients o darrera els setials d'imatges —sempre havia sentit explicar al Dr. Junyent que al moment de la recuperació de les imatges al final de la guerra civil, ell havia pogut examinar una imatge, que suposava de la part valenciana de la diòcesi de Tortosa, que tenia darrera seu una cavitat amb una petita imatge de terracota,

que ell deia que potser era de la deessa Tanit o d'una altra divinitat semblant—, però fins ara mai no s'havia trobat un reconditori en la testa o part superior d'una imatge de la Mare de Déu.

El perfecte aïllament exterior d'aquest reconditori féu que a desgrat de les mutilacions i refeccions de pintura que presenta la imatge de la Mare de Déu de Sant Cugat, les relíquies i les teles que les protegien es conservessin perfectament, sense cap floridura ni atac d'insectes i en un estat de flexibilitat, tant en les teles com en els pergamins, que ens va sorprendre a tots.

Les teles són de lli del país, més basta la del saquet exterior, un xic enrogit pel temps, i més fina i flexible la del saquet interior, una mena de coixinereta del doble de llargada que el sac exterior, doblegada pel mig i lligada amb un fil que, com he dit, es mantenia en excel·lents condicions. Els drapets que embolicaven els petits paquets de relíquies eren també de tela blanca i semblants a la segona coixinera o saquet. Falta que els experts en teixits facin una bona anàlisi i estudi d'aquestes teles, de la mateixa antiguitat que la imatge.

Pel que fa al valor de les relíquies la cosa és més relativa. El seu principal interès està en els seus titulars, que podien ésser sants venerats al cenobi, com és evident en el cas de Sant Cugat i de les Santes Justa i Semproniana, segurament les Santes Juliana i Semproniana, patrones de Mataró, lligades a la vida llegendària de Sant Cugat. Sant Neopolità màrtir és un sant totalment desconegut, mentre que altres relíquies, com les del Sepulcre i el Pessebre del Senyor, les dels Sants Apòstols Simó i Judes i la suposada sang de Sant Joan Baptista, podien haver estat portades de Jerusalem per algun pelegrí del monestir o vinculat amb ell. Les relíquies de les Santes Masses o de la suposada legió de màrtirs saragossans són molt corrents al país. L'estudi d'aquestes relíquies des del punt de vista tècnic o científic pot ésser també un tema apassionant.

Pel que fa al valor de datació de la imatge, la importància de la troballa és especialment interessant per als aimants de l'art romànic.

Sobre aquesta imatge i el seu passat, almenys el més recent, hi ha un bon estudi fet per l'erudit sancugatenc Joan Auladell, en el treball "Antigues imatges sancugatènques de la Mare de Déu", publicat el 1954 i que coneixem a través d'una separata editada gràcies al patrocini de Joan Sallent i Suer, de Sabadell.

Com exposa Auladell, aquesta imatge l'any 1910 es conservava al Museu rectoral de Sant Cugat, aplegat per Mn. Andreu Domènec al primer pis de la casa rectoral, lloc on la va fotografiar el Dr. Parès, president de la secció fotogràfica del CEC. Aquesta fotografia és la mateixa que es reproduïx al llibre sobre el monestir de Sant Cugat del Vallès de Jordi Ambrós. Allà la va estudiar, cap al 1912, Mn. Josep Gudiol, de Vic.

Cap al 1916, amb motiu de desfer-se el Museu rectoral de Sant Cugat per tal de crear el Diocesà de Barcelona, per raons i camins desconeguts, aquesta imatge va anar a parar a mans d'un antiquari de Barcelona, al qual la va adquirir J. Soler i Palet, de Terrassa, en pugna amb J. Gudiol que la volia per al Museu Episcopal de Vic.

Algunes vegades s'havia confós la procedència d'aquesta imatge amb la de la Mare de Déu del Bosc, que inicialment es guardava a la masia de can Bell i ara venerada al monestir de Sant Cugat amb una altra imatge, que procedia de l'antiga capella de Sant Vicenç del Bosc, adquirida pel mateix Mn. Andreu Domènec i que va passar al Museu Diocesà de Barcelona en desfer-se el de Sant Cugat, o sigui que són tres les imatges romàniques de la Mare de Déu referenciades entorn de Sant Cugat del Vallès. La troballa de les relíquies i dels seus pergaminets posa fora de tot dubte la procedència i autenticitat de la Mare de Déu que es guarda al Museu Municipal d'Art de Terrassa i que és l'autèntica Mare de Déu de Sant Cugat.

Sobre el culte d'aquesta imatge, el pal·li o frontal que ornava el seu altar al monestir i el Missal del mateix altar, encara conservat, pot consultar-se el treball abans citat de Joan Auladell.

Antoni Pladevall i Font

25 de gener de 1989

INFORMACIÓ

L'Institut d'Estudis Catalans, el dia 1 d'octubre de 1988, ha convocat el seu LVIII Cartell de Premis i de Borses d'Estudi i que seran adjudicats el dia 30 de juny de 1989. D'entre tots els premis i borses ofertes per aquest cartell sols el Premi Part de la Riba té interès pels nostres socis. El premi de la Riba, convocat per trenta-unena vegada (23 abril 1985), serà adjudicat el 30 de juny d'enguany. El premi serà adjudicat a un treball dedicat a *història, arqueologia, història de l'art* de les terres catalanes en qualsevol temps i lloc. Per a més detalls a la Secretaria General de l'Institut (carrer del Carme, 47).

S'han convocat les 1es. Jornades d'Arqueologia del Baix Llobregat (Castelldefels, 28-30 abril 1989). Mitjançant les Jornades s'intenta assolir: un màxim d'informació sobre les investigacions realitzades i reunir totes aquelles persones que han desenvolupat o desenvolupen la seva activitat de recerca científica a la comarca. La ponència sobre el món medieval al Baix Llobregat és a càrrec de la nostra consòcia Montserrat Pagès. Per a més informació Alfonso López. Departament de Cultura. Ajuntament de Castelldefels. Plaça Església s/n. 08/860 Castelldefels. Tels. 665 11 50 i 664 16 52.

S'ha convocat el III Col·loqui d'Història Agrària amb el tema *Mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als països catalans* (Vilafranca, Sant Sadurní i Barcelona, 14-18 de febrer de 1990). Molts dels temes proposats com a finalitats del col·loqui tenen una plena realitat a la història de l'època medieval tant en l'art i cultura romànica, com gòtica. Per a més informacions el Centre d'Estudis d'Història Rural (Universitat de Barcelona). CEHI. Brusi, 61. 08006 Barcelona. Tels. 200 45 67 i 200 43 89.

El Comitè organitzador del XIV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó ha tramès la segona circular en la qual es diu que aquest Congrés tindrà lloc a Sàsser-Alguer (19-24 de maig de 1990) i que la Comissió Permanent dels Congressos ha escollit com a tema general: *la Corona d'Aragó a Itàlia (segles XIII-XVIII)*, i concretament hi ha un tema de màxim interès com és *Presència i expansió de la Corona d'Aragó a Itàlia (XIV i XV)*, en el qual s'ha de considerar l'expansió i els contactes culturals entre les terres situades a les riberes de la Mediterrània. Secretària: Istituto di Storia Medioevale. Facoltà di Lettere e Filosofia. Università "Sa Duchessa". 09123 CAGLIARI (Itàlia). Tels. 070/2002226 - 290406 - 303730.